

Windows® XP. Behind the Box Score, where Orlando gave us a flashback [Електронний ресурс] : By *Kelly Dwyer*, Nov 27, 2009. - Режим доступу до статті: http://sports.yahoo.com/nba/blog/ball_dont_lie/post/Behind-the-Box-Score-where-Orlando-gave-us-a-fl?urn=nba,205260. Second that emotion [Електронний ресурс] : By *Mark Brasler*, 14 November 2000. - Режим доступу до статті: <http://www.imdb.com/title/tt0099581/>. ФЛЭШБЕК [Електронний ресурс] : Театральна Бібліотека, 2009. - Режим доступу до статті: <http://biblioteka.teatr-obraz.ru/node/5916>

ВАСИЛЬЧУК Л. Ф.

(Київський нац. лінгвістичний ун-т)

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ПАРАМЕТРИ ОПИСУ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-ДЕРИВАТИВ

The article defines the main lexicographic principles for phraseological derivatives in modern German and establishes lexicographic parameters of their description.

Keywords: *lexicographic interpretation, phraseological derivatives, german lexicography.*

Метою пропонованого дослідження є виявлення специфіки лексикографічного інтерпретування німецьких фразеологізмів-дериватів.

Для досягнення поставленої мети визначені такі основні **завдання**: визначити принципи й прийоми лексикографічного опису фразеологізмів-дериватів у німецьких словниках різних типів та виявити їх моделі.

Об'єктом дослідження є німецькі фразеологізми-деривати та їх лексикографічна інтерпретація.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики лексикографія переживає період досить інтенсивного розвитку, але в теоретичних опрацюваннях питань лексикографії спостерігається багатозначність термінології: наявні терміни, які паралельно вживаються в лексикографічних дослідженнях поряд з нечіткістю і розпливчастістю понять, які ними виражаються [Белоноженко 1984, с. 4]. Тому виникає потреба уточнення термінологічної бази лексикографії.

Основні принципи лексикографування німецьких фразеологізмів-дериватів. У галузі лексикографії спостерігаються сьогодні дві тенденції розвитку, які невід'ємні одна від одної. По-перше, це тенденція до спрямування лексикографії у вузьке, точно визначене коло дії і трактування її як відокремленого розділу лексикології, практичне значення якого, зокрема у створенні словників, важко переоцінити. По-друге, це – тенденція до охоплення лексикографією щораз ширшого кола питань, не лише суміжних із лексикологією і окремими розділами мовознавства, пов'язаних з низкою інших галузей науки. Ця тенденція особливо відчутна в питаннях теорії лексикографії, де словникові явища розглядаються як взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Лексикографія – це наука про створення і використання словників, а також їх дослідження (*scientia lexicographica*). Доказом тому можуть бути теоретичні принципи, постулати, розроблені багатьма теоретиками й практиками словникової справи. Лексикографія як розділ лексикології, таким чином, займається збиранням і фіксуванням слів та вміщенням їх у словники, розробленням принципів укладання словників тощо. Перед лексикографією, за такого бачення, стоять надзвичайно важливі завдання, які стосуються систематизації, фіксування й пояснення всіх лексичних одиниць мови, всього її лексичного багатства, підбору і групування його за відповідними принципами.

Але робота над словником неможлива без творчого натхнення і пошуку. Логіко-поняттєва стрункність лексикографічної науки вимагає образності та художньої виразності. Неможливо стати лексикографом без турботливого, ставлення до слова, його поетизації. "Взагалі словникова робота як така, що заснована винятково на семантиці, вимагає особливо тонкого сприйняття мови, вимагає, я сказав би, цілком особливого хисту, в чомусь, певно, спорідненого письменницькому хисту", писав свого часу Л. В. Щерба [Щерба 1974, с. 308].

На відміну від попередніх поколінь лексикографів, сучасні лінгвісти визначають лексикографію як синтетичну науку. Відмітна риса всієї сучасної лексикографії – синтез філології і культури в широкому розумінні цього слова. У зміст поняття "лексикографія" входять як теоретична лексикографія, що включає теорію й історію створення словників, так і практична лексикографія, яка базується на безпосередньому укладанні словників чи накопиченні первинних словникових матеріалів.

Проте на сьогоднішній день лексикографія розширює свою роль, вирішуючи не тільки лексикографічно-прикладні, а й інформаційно-пізнавально-методологічні завдання. Сьогодні словникова наука перебуває на межі інформаційної технології – комп'ютерного мовознавства, практичних наукових експериментів, загальної і педагогічної лінгвістики.

На жаль, ще й зараз багато науковців упереджено не помічають у словниковій діяльності серйозної наукової основи, яку відзначав Л. В. Щерба: "Я вважаю невірним те зверхне ставлення наших кваліфікованих лінгвістів до словникової роботи, внаслідок чого майже ніхто з них ніколи нею не займався (зовсім давно це за копійки робили випадкові любителі, котрі не мали ніякої спеціальної підготовки) і внаслідок чого вона отримала таку недоречну назву як – "укладання" словників. І дійсно, і наші лінгвісти, і тим паче наші "укладачі" словників зрозуміли, що така робота повинна носити науковий характер і ніяк не полягати в механічному зіставленні якихось наукових елементів" [Щерба 1974, с. 308].

Як окрему самостійну наукову дисципліну лексикографію перш за все необхідно розглядати в її взаємовідношеннях із лінгвістикою. Класичне розуміння лексикографії поєднує в собі три поняття – теорію й методологію лексикографування, власне процес лексикографування та сукупність лексикографічних праць. Словники як кінцева мета і результат лексикографічної діяльності посідають особливе місце в лінгвістичній науці, з

одного боку, фіксує основні здобутки теорії, а з другого – систематизовано надаючи різноманітні дані про одиниці мови для широкого загалу користувачів та для розв'язання нових наукових завдань [Широков 2004, с. 65].

У світовій лексикографічній практиці чітко вимальовується тенденція до закріплення в словниковій формі результатів вивчення всіх рівнів і явищ мовної системи, представлення у вигляді лексикону змістового та формального плану всіх мовних одиниць. Але й теоретичне мовознавство вважає апофеозом вивчення будь-якого рівня або явища мовної системи побудову словника відповідних елементів, процедур, відношень. Річ тут не лише в тому, що словник виявляється найзручнішою формою фіксації наших знань про досліджуваний об'єкт. Прихованою, можливо, не завжди усвідомлюваною, але потужною пружиною відзначеної тенденції є те, що він закладає базу для максимально формального опису природної мови [Караулов 1982, с. 6]. Вважається, що мовні явища, формалізовані за допомогою лексикографічних методів та прийомів і зафіксовані у словниках різних типів, уже настільки глибоко опрацьовані теоретично, що можуть бути описані в достатньо однозначний спосіб. Разом з тим на основі цих формалізацій можливе одержання нових результатів теоретичного характеру.

Предметом опису в словниках є одиниці будь-якого рівня – фонетичного, морфемного, лексичного, а також компонентні одиниці типу фразеологізмів або еквівалентів слова, навіть такі, що не мають безпосереднього вербального вираження як семантичні чи синтаксичні структури. Однак найпоширенішим залишається лексикографування саме одиниць лексичного рівня, і сам термін лексикографія свідчить про це.

Базовим об'єктом лексикографічних студій залишається слово зі всіма своїми особливостями і взаємозв'язками, а лексикографічна інтерпретація слова набуває рис універсального інструменту для морфологічного, синтаксичного, лексичного та інших різновидів опису лексики. Функціонуючи на різних рівнях лінгвістичної ієрархії, але залишаючись при цьому центральною одиницею мовної системи, слово отримує нормалізацію опису, котра досягається лексикографічними засобами і прийомами. Викристалізоване упродовж століть розмаїття лексикографічних праць дозволяє відобразити різні за своїм характером аспекти словникового опису, і в такий спосіб сукупно існуючі словники систематизують наші знання як про мову, так і про світ. Ці знання втілюються в типі словника, обсязі словника, в типі представлення лексикографічного матеріалу, в структурі й елементах словникової статті [Козырев, Черняк 2000, с. 19].

Отже, основним об'єктом вивчення словникової науки є слово зі всіма його особливостями і взаємовідношеннями. Однак слово вивчається з різних позицій також іншими лінгвістичними дисциплінами: і фонологією, і словотвором, і морфологією, і синтаксисом. Виходячи з цього, слід підкреслити роль лексикографії як посередника: від теоретичної лінгвістики вона отримує основні поняття і принципи, а прикладному мовознавству для вирішення практичних завдань дає необхідну систематизацію знань і лексичних одиниць.

Окрім цього, лексикографічна інтерпретація слова – універсальний інструмент для фонологічного, граматичного, синтаксичного і т.ін. опису лексики мови. Лексикографію часом вважають лінгвістичною кодифікацією на рівні слова [Hartmann 1979, с. 2]. І це правильно, оскільки лексикографічний принцип нормативності сьогодні ніким не відкидається, а слово функціонує на різних рівнях лінгвістичної ієрархії, що спонукає лексикографа використовувати в своїй роботі інформацію про слово з точки зору і фонології, і словотвору, і морфології, і синтаксису, і текстового аналізу і т.ін.

Словник повинен показати, що лексична система мови не замикається на лексиці, вона характеризується причинно-наслідковими зв'язками з морфологією, синтаксисом і комунікативно-мовленнєвими властивостями категорій, розрядів, груп, до яких належать лексичні одиниці.

Словниковий склад мови безпосередньо вивчає лексикологія. Лексиколог і лексикограф описують, аналізують, характеризують і систематизують лексику мови з точки зору її форми і змісту. Як лексикологія, так і лексикографія прагнуть описувати характерні особливості лексичної системи мови.

Однак лексикологія більше концентрується на загальних характерних рисах лексики як системи систем, а лексикографія покликана описати кожен лексичну одиницю з позиції її індивідуальності й неповторності, показати її відмінні риси і специфічне контекстуальне оточення.

Без сумніву, лексикологія є теоретичною базою лексикографії, а словник – один із важливих знарядь опису лексичної системи мови. На відміну від деяких інших способів, для лексикографічної інтерпретації словникового складу, як правило, характерні різносторонність аналізу (характеристика з позиції всіх рівнів мови), повнота (універсальність, всеохопність структури словникової статті), а отже – і результативність дослідження.

Унаслідок викладених чинників лексикографія набуває рис універсального інструмента і обов'язкового компонента будь-якої ділянки лінгвістичної теорії – зрозуміло, з урахуванням специфіки цієї ділянки. Такий статус лексикографії спонукає до формулювання чіткого, по можливості універсального та рефлексивного за своїм характером визначення словника.

Принципами словникового опису мовних одиниць вважаються критерії науково-аналітичних дій, методологічні засади, на які спираються лексикографи у своїй роботі. Досвід теоретичної й практичної лексикографії показує, що таких критеріїв за різними диференційними ознаками і на основі різних підходів можна виокремити значну кількість. Нам видається доцільним виділити основні принципи лексикографування фразеологізмів-дериватів у німецьких словникових працях, які в той же час є релевантними для дослідження будь-якої словникової одиниці: врахування набутоків попередніх лексикографічних видань, значна роль суб'єктивного чинника в укладанні словників, зумовленість жорстким прагматизмом, дотримання нормативності у відборі й опрацюванні лексичного матеріалу, теоретична та практична багатоплановість фразеології. З іншого боку, ці принципи дозволяють розкрити специфіку процесу фразеологічної деривації. Вона полягає в тому, що

тип переосмислення фразеологічного значення визначається фразеотворчою базою, яка знаходиться у відношеннях формальної і семантичної інваріантності з ФО-дериватом і характеризується значним ускладненням порівняно з вихідною ФО. Зупинимося на розгляді кожного з цих принципів зокрема.

"Дехто думає, що нормативний словник не може бути науковим, і готові протиставити нормативний словник описовому. Це непорозуміння: хороший нормативний словник не придумує норму, а описує ту, яка існує в мові, і в жодному випадку не повинен руйнувати останню. Можливо, норму іноді важко помітити. Але це вже нещастя дослідника і немає ніякого відношення до принципової сторони справи" [Щерба 1974, с. 276].

До **мікроструктури словника** ми відносимо проблеми побудови словникової статті як окремої різнопланової системи всередині складної самостійної системи, якою є загалом і в цілому словник. Сюди включаються питання формату, обсягу, складу словникової статті, презентації різного роду інформації про мовну одиницю, яка описується в словнику (етимологічної, енциклопедичної, семантичної, граматичної, словотвірної, стилістичної, ілюстративної та ін.).

Словникова стаття – основна структурна одиниця словника, яка складається із реєстрової одиниці (заголовка) та її опису. Якщо уявити собі словникову статтю так званого інваріантного словника, то вона може включати:

1) реєстрову одиницю; 2) її фонетичну характеристику; 3) її граматичну характеристику; 4) семантику реєстрової одиниці (тлумачення, дефініція, перекладний еквівалент і т. д.); 5) характеристику сполучуваності реєстрової одиниці; 6) словотворчі можливості реєстрової одиниці; 7) етимологічні довідки; 8) ілюстративні приклади; 9) лексикографічні ремарки; 10) зноски, примітки.

Коротка характеристика елементів словникової статті показує їх взаємозв'язок і взаємозалежність, що унаочнює думку про мікроструктуру словника як про окрему систему в більш складній і масштабній системі – макроструктурі словника.

До **макроструктури** [Широков 2004, с. 65] сьогодні відносять загальні проблеми словника як самостійної системи з її внутрішніми зв'язками і багатоплановою організацією. Макроструктуру словника утворюють загальні принципи структури лексикографічного твору, синонімічні, антонімічні, омонімічні, патронімічні, гіпо-гіперонімічні відношення словникових одиниць, зовнішні зв'язки семантичних полів, тематичних і лексико-семантичних груп, принципи розташування мовних одиниць у словнику і т.ін.

Як правило, на початку словника наводиться вступна стаття – передмова, у якій зазначаються загальні принципи побудови словника і конкретні рекомендації щодо його використання.

У будь-якому пояснювальному словнику, а також у деяких демонстративних словниках [Широков 2004, с. 66] розрізняють ліву й праву частину. Ліва частина словника – це його реєстр. Праву частину складає опис

одиниць словника (у тому випадку, якщо мета словника – семантизація цих одиниць, як наприклад, у тлумачному словнику).

Реалізація будь-якого словникового проекту передбачає пошук і збір величезної маси матеріалу, що постійно збільшується. Збір матеріалу – одне з основних завдань лексикографа. Воно полягає у суворому дотриманні передбачених для словника обсягів матеріалу дослідження і обмеженні необхідної для цього інформації.

Слід визнати, що об'єктивних критеріїв відбору слів для словника поки що не існує. Основне правило для лексикографа в цьому аспекті – перш за все керуватися функціональною роллю лексеми в певному мовному колективі. Словник може бути обмежений колом текстів. Критерієм може стати також частотність вживання мовної одиниці. Обмеження, зокрема, зумовлюється тематичним принципом відбору слова.

Уже на цьому етапі добору матеріалу для аналізу лексикограф повинен визначити, які джерела він буде використовувати. Джерелами зазвичай стають писемні тексти, усні висловлення носіїв мови чи діалекту, різного роду довідники і словники і т.ін.

Принципи відбору матеріалу для словника можуть бути хронологічними (з історичної точки зору), нормативними (з точки зору норми літературної мови); диференційними за змістом; функціонально-стилістичними; перекладацькими (з точки зору контрастивної вартості лексики).

У результаті проведеного нами дослідження можна стверджувати, що у німецькій лексикографії існують три моделі опису фразеологізмів-дериватів: 1) елементарна, представлена словниками G. Wahrig (*Deutsches Wörterbuch*, 1997), Langenscheidt (*Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, 2002), H. Küpper (*Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*, 1987, 1996), де ми знаходимо певний фразеологізм-дериват і тлумачення його значення; 2) розширена – у G. Büchmann (*Geflügelte Worte. Der Zitatenschatz des deutschen Volkes*, 1964; *Geflügelte Worte*, 1977; *Der neue Büchmann // Geflügelte Worte*, 2002), Duden (*Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, 2002), яка складається з опису значення та ситуацій вживання фразеологізму-деривата; 3) повна, тобто комплексна, – у L. Röhrich (*Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, 2004) та С. Н. Денисенко (*Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом на українську та російську мови*, 2005). Ці моделі опису значення фразеологізмів-дериватів найбільш повно подають історію їх виникнення та розвитку. Проте для лексикографічної фіксації тих змін, що відбуваються в лексико-фразеологічній системі мови необхідно, по-перше, розкрити лінгвальний характер самих змін, по-друге, з'ясувати шляхи утворення фразеологізмів-дериватів.

Порушені у пропонованій праці питання мають перспективу подальших досліджень, які можуть стосуватися проблем кодифікації фразеологізмів-дериватів у сучасних фразеографічних виданнях, проблем перекладу фразеологізмів-дериватів українською мовою.

Література

Белоноженко В. М. Фразеологическое значение и способы его разработки в словаре : автореф. дисс. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 „Русский язык. – К., 1984. – 26 с. *Караулов Ю. Н., Молчанов В. И.* и др. Анализ метаязыка словаря с помощью ЭВМ. – М., 1982. – С. 6. *Козырев В. А., Черняк В. Д.* Вселенная в алфавитном порядке: Очерки о словарях русского языка: Учебн. пособие для студ. вузов / Российский гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб. : Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. – 49 с. *Широков В. А.* Феноменология лексикографічних систем. – Національна академія наук України. Український мовно-інформаційний фонд. – Київ, вид-во "Наукова думка", 2004. – 327 с. *Щерба Л. В.* Языковая система и речевая деятельность. – Л. : "Наука", Ленингр. отд-ние, 1974. – 308 с. *Hartmann R. R. K.* Dictionaries and Users. – Exeter, 1979. – P. 2.

ГУНЧЕНКО Ю. В.

(Полтавський ун-т споживчої кооперації України)

ТВІРНІ ОСНОВИ КОРЕНЕВИХ ІМЕННИКІВ ЯК ПЕРШИЙ СЛОВОТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ

The article contains the description of compound nouns in the modern English economic terminology, which have basic root nouns as their first word-formative component. The structure, semantic and the main word-formative models of these compound nouns are analyzed.

Key words: *word building analysis, derivational pattern, word building component, generating stem, derivate stem.*

Словниковий склад сучасної англійської мови перебуває у стані постійного поповнення новими лексичними одиницями. Серед терміносистем, що зазнають у наш час помітних змін, економічна терміносистема сучасної англійської мови характеризується особливо динамічним розвитком, що зумовлено людською діяльністю у сферах, які вона обслуговує. Основним засобом поповнення лексичного складу мови, поряд із афіксацією, конверсією, аббревіацією, запозиченням, залишається словоскладання. Як свідчать дослідження словотвору сучасної англійської мови, останнім часом «спостерігається тенденція подальшого зростання питомої ваги складних слів, які становлять найбільшу групу лексичних неологізмів» [Зацний 1999, с. 6].

Актуальність вибору теми даної статті визначається тим, що, як зазначалося вище, складні слова утворюють найбільшу групу серед лексичних новоутворень, а найчисленнішими серед складних слів є складні іменники. «Значна частина нових складних слів являє собою сполучення двох іменників (модель N+N).» [Зацний 1999, с. 8] Предметом нашого дослідження є структура, семантика та словотворча продуктивність складних термінів іменників у сучасній англійській економічній лексиці. Зокрема предметом